

सामान्य निर्देश :

1. प्रश्न-पत्र के प्रथम पृष्ठ पर अपना अनुक्रमांक अवश्य लिखें ।
2. प्रश्न-पत्र को जाँच लें कि प्रश्न-पत्र के कुल पृष्ठों तथा प्रश्नों की उतनी ही संख्या है जितनी प्रथम पृष्ठ के प्रारम्भ में छपी है और प्रश्न क्रमिक रूप में हैं ।
3. वस्तुनिष्ठ प्रश्नों में चार विकल्पों (A), (B), (C) तथा (D) में से सही उत्तर चुनकर उत्तर-पत्र में लिखना है ।
4. सभी प्रश्नों के उत्तर निर्धारित समय में ही लिखना है ।
5. उत्तर-पत्र में पहचान-चिह्न बनाने अथवा निर्दिष्ट स्थानों के अतिरिक्त कहीं भी अनुक्रमांक लिखना सर्वथा वर्जित है ।
6. अपने उत्तर-पत्र में प्रश्न-पत्र का कोड नं. **70/S/O, सेट A** अवश्य लिखें ।
7. सभी प्रश्नों के उत्तर संस्कृत भाषा में ही लिखें ।

General Instructions :

1. Must write your Roll Number on the first page of the Question Paper.
2. Check the question paper that the total number of pages and questions in the question paper is the same as printed at the beginning of the first page and the questions are in sequential order.
3. In the objective type questions, you have to choose the correct answer from four alternatives (A), (B), (C) and (D) to write in the Answer-Sheet.
4. Answers to all questions have to be written within the given time.
5. Making any identification mark in the Answer-Sheet or writing roll numbers any where other than the specified places is prohibited.
6. Must write your question paper Code No. **70/S/O, Set-A** on the Answer-Sheet.
7. Answer all questions in Sanskrit language only.

General Instruction / सामान्य अनुदेश :

- (1) Answers of **all** questions are to be given in the Answer-Book given to you.
सभी प्रश्नों के उत्तर आपको दी गयी उत्तर-पुस्तिका में ही लिखें ।
- (2) **15 minutes** time has been allotted to read this Question Paper. The Question Paper will be distributed at **02.15 p.m.** From **02.15 p.m.** to **02.30 p.m.**, the students will read the question paper only and will not write any answer on the answer-book during this period.
इस प्रश्न-पत्र को पढ़ने के लिए **15 मिनट** का समय दिया गया है । प्रश्न-पत्र का वितरण दोपहर में **02.15** बजे किया जाएगा । **02.15** बजे से **02.30** बजे तक छात्र केवल प्रश्न-पत्र को पढ़ेंगे और इस अवधि के दौरान वे उत्तर-पुस्तिका पर कोई उत्तर नहीं लिखेंगे ।

संस्कृतसाहित्यम्
संस्कृत साहित्य
SANSKRIT SAHITYA
(248)

परीक्षासमयावधि: (Time) – होरात्रयम् : 3 Hrs.]

[पूर्णाङ्काः (Full Marks) : – 100

परीक्षा का समय : 3 घंटे]

[पूर्णाङ्क : – 100

- निर्देशाः- (i) अस्मिन् प्रश्नपत्रे [A] भागे 20, [B] भागे 15, [C] भागे 6, [D] भागे 6, [E] भागे 4 इति आहत्य 51 प्रश्नाः सन्ति ।
- (ii) सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
- (iii) प्रत्येकं प्रश्नस्य दक्षिणे पार्श्वे संख्यासु (अङ्काः × प्रश्नाः = पूर्णाङ्काः) इति अङ्का दीयन्ते ।
- (iv) [A] भागे प्र.सं. 1 तः 20 पर्यन्तं बहुविकल्पप्रकारस्य प्रश्नाः (MCQs) येषु प्रत्येकं एकः अङ्कः भवति । एतेषु प्रत्येकस्मिन् प्रश्ने दत्तचतुर्णां विकल्पानां मध्ये सर्वाधिकं उपयुक्तं विकल्पं चित्वा लिखन्तु ।
- (v) [B] भागे प्र.सं. 21 तः 35 पर्यन्तम् वस्तुनिष्ठप्रश्नाः प्रत्येकम् प्रश्नः अङ्कद्वयात्मकः अस्ति । ते यथानिर्देशं समाधेयाः ।
- (vi) [C] भागे प्र.सं. 36 तः 41 पर्यन्तम् अतिलघूत्तरीयाः प्रश्नाः प्रत्येकम् अङ्कद्वयात्मकाः सन्ति । ते यथानिर्देशं 30 तः 50 शब्दानां परिधिमध्ये समाधेयाः ।
- (vii) [D] भागे प्र.सं. 42 तः 47 पर्यन्तम् अनतिदीर्घोत्तरीयाः प्रश्नाः प्रत्येकम् अङ्कत्रयात्मकाः सन्ति । ते यथानिर्देशं 50 तः 80 शब्दानां परिधिमध्ये समाधेयाः ।
- (viii) [E] भागे प्र.सं. 48 तः 51 पर्यन्तम् दीर्घोत्तरीयाः प्रश्नाः प्रत्येकम् पञ्च अङ्कात्मकाः सन्ति । ते यथानिर्देशं 80 तः 100 शब्दानां परिधिमध्ये समाधेयाः ।
- (ix) समेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतभाषया एव लेख्यानि ।
- (x) स्वस्य उत्तरपत्रे प्रश्नपत्रस्य गूढसंख्या नूनं लेख्या ।
- (xi) उत्तरपत्रे आत्मपरिचयात्मकं लेखनम् अथवा निर्दिष्टस्थानं विहाय अन्यत्र क्वापि अनुक्रमाङ्कलेखनं सर्वथा वर्जितमस्ति ।
- (xii) समेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि निर्धारितसमये एव लेख्यानि ।
- (xiii) निरीक्ष्यताम् यत् प्रश्नपत्रस्य पुटसंख्या प्रश्नानां च संख्या प्रथमपुटस्य प्रारम्भे प्रदत्तसंख्या समाना न वा । प्रश्नक्रमः सम्यग् न वा ।
- (xiv) अनुक्रमाङ्कः प्रश्नपत्रस्य प्रथमपुटे नूनं लेख्यः ।

- निर्देश : (i) इस प्रश्न-पत्र में विभाग [A] में 20, विभाग [B] में 15, विभाग [C] में 6, विभाग [D] में 6, विभाग [E] में 4 कुल मिलाकर 51 प्रश्न हैं ।
- (ii) सभी प्रश्नों के उत्तर लिखना अनिवार्य है ।
- (iii) हर एक प्रश्न के दायें भाग में अङ्कों में (अंक × प्रश्न = पूर्णाङ्क) पूर्णाङ्कों को दिखाता है ।
- (iv) [A] विभाग में प्रश्न संख्या 1 से 20 तक बहुविकल्पीय प्रकार के (MCQs) प्रश्न हैं । प्रत्येक प्रश्न के लिए एक अङ्क निर्धारित है । इनमें से चारों वैकल्पिक उत्तरों में से सर्वाधिक उपयुक्त उत्तर को चुन के लिखना चाहिए ।
- (v) [B] विभाग में प्रश्न संख्या 21 से 35 तक वस्तुनिष्ठ प्रश्न हैं । प्रत्येक प्रश्न के लिए 2 अङ्क निर्धारित है । निर्देशानुसार उत्तर देना है ।
- (vi) [C] विभाग में प्रश्न संख्या 36 से 41 तक अतिलघूत्तरीय प्रश्न हैं । प्रत्येक प्रश्न के लिए 2 अङ्क निर्धारित है । निर्देशानुसार 30 से 50 शब्दों की सीमा में उत्तर लिखना है ।
- (vii) [D] विभाग में प्रश्न संख्या 42 से 47 तक लघूत्तरीय प्रश्न हैं । प्रत्येक प्रश्न 3 अङ्कों का है । निर्देशानुसार 50 से 80 शब्द की सीमा में उत्तर लिखना है ।
- (viii) [E] विभाग में प्रश्न संख्या 48 से 51 तक दीर्घोत्तरीय प्रश्न हैं । प्रत्येक प्रश्न 5 अङ्कों का है । निर्देशानुसार 80 से 100 शब्दों की सीमा में उत्तर लिखना है ।
- (ix) सभी प्रश्नों के उत्तर संस्कृत भाषा में ही लिखना है ।
- (x) अपने उत्तर-पत्र में प्रश्न-पत्र की गूढसंख्या (कोड नं.) अवश्य लिखना है ।
- (xi) उत्तर-पुस्तिका में आत्मपरिचयात्मक चिह्न, निर्दिष्ट स्थान को छोड़कर अन्यत्र कहीं भी अनुक्रमाङ्कादि लिखना सर्वथा निषिद्ध है ।
- (xii) सभी प्रश्नों के उत्तर निर्धारित समय में ही लिखना है ।
- (xiii) ध्यान से देखो और समझो कि प्रश्न-पत्र के पृष्ठ संख्या, प्रश्न संख्या, प्रथम पृष्ठ के आरम्भ में दिये गये संख्या समान है या नहीं । प्रश्नों के क्रम संख्या सही है या नहीं ।
- (xiv) प्रश्न-पत्र के प्रथम पृष्ठ पर अनुक्रमांक अवश्य लिखना है ।

Instructions :

- (i) This Question Paper consists of **five Part [A], [B], [C], [D] and [E]**.
Part [A] contains **20**, **Part [B]** **15**, **Part [C]** **6**, **Part [D]** **6** and **Part [E]** **4** questions. There are **51** questions in all.
- (ii) All Questions are **compulsory**.
- (iii) Marks are indicated in the right hand side of each question.
- (iv) **Part [A]**, question numbers **1 – 20** are Multiple Choice (**MCQs**) type questions. Each question carries **1** mark. Select and write most appropriate option out of the given **4** options.
- (v) **Part [B]**, question numbers **21 – 35** are objective type questions. Each question carries **2** marks. Answer them as per the given instruction.
- (vi) **Part [C]**, question numbers **36 – 41** are very short answer type questions. Each question carries **2** marks. These are to be answered within the limit of **30 – 50** words.
- (vii) **Part [D]**, question numbers **42 – 47** are short answer type questions. Each question carries **3** marks. As per the given instruction, these questions are to be answered within the limit of **50 – 80** words.
- (viii) **Part [E]**, question numbers **48 – 51** are long answer type questions. Each question carries **5** marks. As per the given instruction, each question is to be answered within the limit of **80 – 100** words.
- (ix) All questions are to be answered in Sanskrit.
- (x) Write the code number of the question paper in your answer sheet.
- (xi) Writing your self-identification mark or writing your roll number any where else in the answer sheet other than the place indicated is prohibited.
- (xii) Write your answer within the limit of allotted time.
- (xiii) Look and understand that the page numbers, question numbers are the same or not as given in the cover page. Also check whether the question serial numbers are correct or not.
- (xiv) Must write your Roll Number on the first page of the Question Paper.

[A] अधोलिखितानां विंशतिप्रश्नानां युक्तं विकल्पं चिनुत ।

1 × 20 = 20

अधोलिखित बीस प्रश्नों में समुचित विकल्प का चयन कीजिए ।

Select the correct option for the following twenty questions.

1. कः बलवान् इति कवेः मतिः ?

- (A) मनुष्यः (B) गजः
(C) ईश्वरः (D) विधिः

कवि के मतानुसार कौन बलवान है ?

- (A) मनुष्य (B) हाथी
(C) ईश्वर (D) विधि

According to the poet, who is powerful ?

- (A) Man (B) Elephant
(C) God (D) Fate

2. कस्य शास्त्रविहितमौषधं नास्ति ?

- (A) रोगस्य (B) जरायाः
(C) पशोः (D) मूर्खस्य

किसके लिए शास्त्र में विहित औषधि नहीं है ?

- (A) रोग (B) जरा
(C) पशु (D) मूर्ख

For whom is there no prescribed medicine in the scriptures ?

- (A) Disease (B) Old age
(C) Animal (D) Fool

3. कार्याणि केन सिद्ध्यन्ति ?

- (A) मनोरथैः (B) तपसा
(C) उद्यमेन (D) पराक्रमेण

कार्य किससे सिद्ध होते हैं ?

- (A) मनोरथ से (B) तप से
(C) उद्यम से (D) पराक्रम से

By what are tasks accomplished ?

- (A) By desire (B) By penance
(C) By effort (D) By valor

4. हेमघटः कस्याः हस्तात् च्युतः ?

- (A) युवत्याः (B) अप्सरसः
(C) सुन्दर्याः (D) पार्वत्याः

हेमघट किसके हाथ से गिरा ?

- (A) युवति के (B) अप्सरा के
(C) सुन्दरी के (D) पार्वती के

From whose hand did the golden pot (Hemghat) fell ?

- (A) A young woman's (B) An Apsara's (celestial nymph's)
(C) A beautiful woman's (D) Parvati's

5. द्विपद्वेषी कः ?

- (A) गजः (B) सिंहः
(C) मयूरः (D) व्याघ्रः

द्विपद्वेषी कौन है ?

- (A) हाथी (B) सिंह
(C) मोर (D) बाघ

Who is the Dvipdveshi ?

- (A) Elephant (B) Lion
(C) Peacock (D) Tiger

6. ब्रह्मस्थलाभिधः कश्चिदग्रहारः कुत्र अस्ति ?

- (A) कालिन्दीतटे (B) गङ्गातटे
(C) कृष्णातटे (D) गोदावरीतटे

ब्रह्मस्थल नामक अग्रहार कहाँ है ?

- (A) कालिन्दी तट पर (B) गंगा तट पर
(C) कृष्णा तट पर (D) गोदावरी तट पर

Where is the place named Brahmasthala located ?

- (A) On the banks of the Kalindi
(B) On the banks of the Ganga
(C) On the banks of the Krishna
(D) On the banks of the Godavari

7. किं गुरुकं दुःखं नास्ति ?

- (A) यौवनदिवसे दारिद्र्यम् (B) प्रावृत्समयप्रवासः
(C) शरीरविकारः (D) प्रथमस्नेहविरागः

बड़ा दुःख कौन सा नहीं है ?

- (A) यौवन में दरिद्रता (B) वर्षासमय में प्रवास
(C) शरीर-विकार (D) प्रथम प्रेम में विराग

Which is not considered a great sorrow ?

- (A) Poverty in youth
(B) Staying away from home during the rainy season
(C) Bodily illness
(D) Losing interest in one's first love

8. कति व्याकरणानि प्रसिद्धानि ?

- (A) सप्त (B) अष्टौ
(C) नव (D) दश

कितने व्याकरण प्रसिद्ध हैं ?

- (A) सात (B) आठ
(C) नौ (D) दस

How many grammars are considered famous ?

- (A) Seven (B) Eight
(C) Nine (D) Ten

9. काव्यमीमांसादिशा कः कविभेदः नास्ति ?

- (A) शास्त्रकविः (B) गद्यकविः
(C) काव्यकविः (D) उभयकविः

काव्यमीमांसा के अनुसार कौन सा कवि भेद नहीं है ?

- (A) शास्त्रकवि (B) गद्यकवि
(C) काव्यकवि (D) उभयकवि

According to Kavyamimamsa, which is not a type of poet ?

- (A) Scholarly poet (B) Prose poet
(C) Poetic poet (D) Mixed poet

10. छन्दशास्त्रस्य प्रणेता कः ?

- (A) पतञ्जलिः (B) भरतमुनिः
(C) जयादित्यः (D) पिङ्गलः

छन्दःशास्त्र के प्रणेता कौन हैं ?

- (A) पतंजलि (B) भरतमुनि
(C) जयादित्य (D) पिंगल

Who is considered the founder of the science of prosody (Chhandas-shastra) ?

- (A) Patanjali (B) Bharata Muni
(C) Jayaditya (D) Pingala

11. जाम्बवतीविजयः इति काव्यस्य प्रणेता कः ?

- (A) जयद्रथः (B) पाणिनिः
(C) विद्यामाधवः (D) दैवज्ञसूर्यः

जाम्बवतीविजय नामक काव्य के प्रणेता कौन हैं ?

- (A) जयद्रथ (B) पाणिनि
(C) विद्यामाधव (D) दैवज्ञसूर्य

Who is the author of the poem Jambavati Vijay ?

- (A) Jayadratha (B) Panini
(C) Vidyamadhava (D) Daivajna Surya

EK KADAM UNNATI KI AUR

12. केन बहुधा व्याकरणं श्रुतम् ?

- (A) सुग्रीवेण (B) लक्ष्मणेन
(C) श्रीरामेण (D) हनुमता

किसने अनेक बार व्याकरण सुना ?

- (A) सुग्रीव (B) लक्ष्मण
(C) श्रीराम (D) हनुमान

Who listened to grammar lessons many times ?

- (A) Sugriva (B) Lakshmana
(C) Shri Rama (D) Hanuman

13. प्लवगेश्वरः कः ?

- (A) हनुमान् (B) लक्ष्मणः
(C) श्रीरामः (D) सुग्रीवः

प्लवगेश्वर कौन हैं ?

- (A) हनुमान (B) लक्ष्मण
(C) श्रीराम (D) सुग्रीव

Who is called Plavageshvara ?

- (A) Hanuman (B) Lakshmana
(C) Shri Rama (D) Sugriva

14. 'तत्तथा हि करिष्यावो वचनात्तव सत्तमः' इत्यत्र सत्तमः इत्यनेन कः सम्बोधितः ?

- (A) रामः (B) हनुमान्
(C) लक्ष्मणः (D) सुग्रीवः

'तत्तथा हि करिष्यावो वचनात्तव सत्तमः' यहाँ सत्तम इस शब्द से कौन सम्बोधित है ?

- (A) राम (B) हनुमान
(C) लक्ष्मण (D) सुग्रीव

In the line 'तत्तथा हि करिष्यावो वचनात्तव सत्तमः' whom does the word Sattama (best among beings) address ?

- (A) Rama (B) Hanuman
(C) Lakshmana (D) Sugriva

15. वर्णिलिङ्गी कः आसीत् ?

- (A) युधिष्ठिरः (B) दुर्योधनः
(C) शिवः (D) वनेचरः

वर्णिलिङ्गी कौन था ?

- (A) युधिष्ठिर (B) दुर्योधन
(C) शिव (D) वनेचर

Who was Varnilingi ?

- (A) Yudhishtira (B) Duryodhana
(C) Shiva (D) A forest-dweller

16. कस्य त्रिगुणः परस्परं न बाधते ?

- (A) युधिष्ठिरस्य (B) दुर्योधनस्य
(C) शिवः (D) वनेचरः

किसके तीनों गुण परस्पर बाधित नहीं होते हैं ?

- (A) युधिष्ठिर (B) दुर्योधन
(C) शिव (D) वनेचर

Whose three qualities (gunas) do not conflict with each other?

- (A) Yudhishtira (B) Duryodhana
(C) Shiva (D) A forest-dweller

17. कः धर्मविप्लवं दण्डेन निहन्ति ?

- (A) युधिष्ठिरः (B) दुर्योधनः
(C) भीमः (D) शिवः

कौन धर्मोपद्रवी को दण्डित करता था ?

- (A) युधिष्ठिर (B) दुर्योधन
(C) भीम (D) शिव

Who used to punish the disturber of dharma (religion/justice) ?

- (A) Yudhishtira (B) Duryodhana
(C) Bhima (D) Shiva

EK KADAM UNNATI KI AUR

18. गुणानुरागेण नराधिपैः कस्य शासनं मालामिव अङ्गीक्रियते ?

- (A) युधिष्ठिरस्य (B) दुर्योधनस्य
(C) भीमस्य (D) शिवस्य

गुणों में अनुराग के कारण राजाओं द्वारा किसका शासन माला के समान स्वीकार किया जाता है ?

- (A) युधिष्ठिर (B) दुर्योधन
(C) भीम (D) शिव

Due to affection for virtues, whose rule do kings accept readily as a governance garland ?

- (A) Yudhishtira (B) Duryodhana
(C) Bhima (D) Shiva

19. 'धिनोति' इत्यस्य कोऽर्थः ?

- (A) प्राप्नोति (B) प्रसुवते
(C) प्रदोग्धि (D) जुहोति

'धिनोति' का क्या अर्थ है ?

- (A) प्राप्त करता है (B) उत्पन्न करता है
(C) दोहन करता है (D) हवन करता है

What is the meaning of Dhinoti ?

- (A) He obtains
(B) He produces
(C) He milks (extracts)
(D) He performs a sacrifice

20. के पराभवं प्राप्नुवन्ति ?

- (A) मूढधियः (B) अल्पधियः
(C) धनुर्धराः (D) आलसाः

कौन पराभव को प्राप्त करता है ?

- (A) मूढ (B) अल्पधी
(C) धनुर्धर (D) आलसी

Who meets with downfall ?

- (A) A foolish-minded person
(B) A person of little intellect
(C) An archer
(D) A lazy person

[B] पञ्चादशप्रश्नानां (21 – 35) यथानिर्देशम् उत्तराणि लिखत ।

2 × 15 = 30

पन्द्रह (21 – 35) प्रश्नों के निर्देश के अनुसार उत्तर लिखिए ।

Answer according to the instructions for the 15 questions.

21. रिक्तस्थानं पूर्यत -

(क) षड्दोषाः पुरुषेणेह _____ भूतिमिच्छता ।

(ख) न हि सुप्तस्य _____ प्रविशन्ति मुखे मृगाः ।

रिक्त स्थान की पूर्ति कीजिए -

(क) षड्दोषाः पुरुषेणेह _____ भूतिमिच्छता ।

(ख) न हि सुप्तस्य _____ प्रविशन्ति मुखे मृगाः ।

Fill in the blanks :

(क) षड्दोषाः पुरुषेणेह _____ भूतिमिच्छता ।

(ख) न हि सुप्तस्य _____ प्रविशन्ति मुखे मृगाः ।

22. रिक्तस्थानं पूर्यत -

(क) राजद्वारे _____ श्मशाने च यस्तिष्ठति स बान्धवः ।

(ख) दृष्टं _____ शतचन्द्रं नभस्थलम् ।

रिक्त स्थान की पूर्ति कीजिए -

(क) राजद्वारे _____ श्मशाने च यस्तिष्ठति स बान्धवः ।

(ख) दृष्टं _____ शतचन्द्रं नभस्थलम् ।

Fill in the blanks :

(क) राजद्वारे _____ श्मशाने च यस्तिष्ठति स बान्धवः ।

(ख) दृष्टं _____ शतचन्द्रं नभस्थलम् ।

23. रिक्तस्थानं पूर्यत -

(क) हीनहत्या दधात्येव _____ महतामपि ।

(ख) नित्यं रथेन गच्छामि _____ वहन्ति मे रथम् ।

रिक्त स्थान की पूर्ति कीजिए -

(क) हीनहत्या दधात्येव _____ महतामपि ।

(ख) नित्यं रथेन गच्छामि _____ वहन्ति मे रथम् ।

Fill in the blanks :

(क) हीनहत्या दधात्येव _____ महतामपि ।

(ख) नित्यं रथेन गच्छामि _____ वहन्ति मे रथम् ।

24. रिक्तस्थानं पूर्यत -

(क) नूनं _____ कृत्स्नम् अनेन बहुधा श्रुतम् ।

(ख) बहु _____ अनेन न किञ्चिद् अपभाषितम् ।

रिक्त स्थान की पूर्ति कीजिए -

(क) नूनं _____ कृत्स्नम् अनेन बहुधा श्रुतम् ।

(ख) बहु _____ अनेन न किञ्चिद् अपभाषितम् ।

Fill in the blanks :

(क) नूनं _____ कृत्स्नम् अनेन बहुधा श्रुतम् ।

(ख) बहु _____ अनेन न किञ्चिद् अपभाषितम् ।

25. रिक्तस्थानं पूर्यत -

(क) संस्कारक्रमसम्पन्नाम् _____ अविलम्बिताम् ।

(ख) उच्चारयति _____ वाचं हृदयहर्षिणीम् ।

रिक्त स्थान की पूर्ति कीजिए -

(क) संस्कारक्रमसम्पन्नाम् _____ अविलम्बिताम् ।

(ख) उच्चारयति _____ वाचं हृदयहर्षिणीम् ।

Fill in the blanks :

(क) संस्कारक्रमसम्पन्नाम् _____ अविलम्बिताम् ।

(ख) उच्चारयति _____ वाचं हृदयहर्षिणीम् ।

26. रिक्तस्थानं पूर्यत -

(क) निसर्गदुर्बोधमबोधविक्लवाः क्व _____ चरितं क्व जन्तवः ।

(ख) अतोऽर्हसि क्षन्तुमसाधु साधु वा हितं _____ च दुर्लभं वचः ।

रिक्त स्थान की पूर्ति कीजिए -

(क) निसर्गदुर्बोधमबोधविक्लवाः क्व _____ चरितं क्व जन्तवः ।

(ख) अतोऽर्हसि क्षन्तुमसाधु साधु वा हितं _____ च दुर्लभं वचः ।

Fill in the blanks :

(क) निसर्गदुर्बोधमबोधविक्लवाः क्व _____ चरितं क्व जन्तवः ।

(ख) अतोऽर्हसि क्षन्तुमसाधु साधु वा हितं _____ च दुर्लभं वचः ।

EK KADAM UNNATI KI AUR

27. रिक्तस्थानं पूर्यत -

(क) सुखेन लभ्या दधतः _____ अकृष्टपच्या इव सस्यसम्पदः ।

(ख) स चिन्तयत्येव भियस्त्वदेष्यतीरहो _____ बलवद्विरोधिता ।

रिक्त स्थान की पूर्ति कीजिए -

(क) सुखेन लभ्या दधतः _____ अकृष्टपच्या इव सस्यसम्पदः ।

(ख) स चिन्तयत्येव भियस्त्वदेष्यतीरहो _____ बलवद्विरोधिता ।

Fill in the blanks :

(क) सुखेन लभ्या दधतः _____ अकृष्टपच्या इव सस्यसम्पदः ।

(ख) स चिन्तयत्येव भियस्त्वदेष्यतीरहो _____ बलवद्विरोधिता ।

28. निम्नलिखितानि वाक्यानि पठित्वा सत्यम् असत्यं च चिनुत -

(क) अग्निस्वामिनः पुत्री मन्दारवती आसीत् ।

(ख) वणिजः विमलस्य पत्नीत्रयमासीत् ।

निम्नलिखित वाक्यों को पढ़कर सत्य और असत्य का चयन कीजिए -

(क) अग्निस्वामी की पुत्री मन्दारवती थी ।

(ख) व्यापारी विमल की तीन पत्नियाँ थी ।

Read the following sentences and choose True or False –

(A) Agniswami's daughter was Mandaravati.

(B) The merchant Vimal had three wives.

29. निम्नलिखितानि वाक्यानि पठित्वा सत्यम् असत्यं च चिनुत -

(क) प्रभावत्याः पतिव्रत्यं रक्षितुं सारिका प्रयतते ।

(ख) प्रजापीडनसन्तापात् राज्ञः कुलं वर्धते ।

निम्नलिखित वाक्यों को पढ़कर सत्य और असत्य का चयन कीजिए -

(क) प्रभावती के पतिव्रत की रक्षा के लिए सारिका (मैना) प्रयत्न करती है ।

(ख) प्रजापीडन के सन्ताप से राजा का कुल बढ़ता है ।

Read the following sentences and choose True or False –

(A) The mynah (sarika bird) tries to protect Prabhavati's chastity.

(B) The royal lineage prospers because of the suffering caused by oppressing subjects.

30. निम्नलिखितानि वाक्यानि पठित्वा सत्यम् असत्यं च चिनुत -

(क) काव्यं हि कान्तासम्मितं भवति ।

(ख) पञ्चमी साहित्यविद्या इति यायावरीयः - राजशेखरः ।

निम्नलिखित वाक्यों को पढ़कर सत्य और असत्य का चयन कीजिए -

(क) काव्य कान्ता के समान होता है ।

(ख) पञ्चमी साहित्यविद्या इति यायावरीयः - यह राजशेखर का मत है ।

Read the following sentences and choose True or False -

(A) Poetry is like a beloved woman.

(B) "The fifth is the science of literature — this is the opinion of Yāyāvārīya."
(This is Rajasekhara's view.)

31. निम्नलिखितानि वाक्यानि पठित्वा सत्यम् असत्यं च चिनुत -

(क) व्यवहारतः संकेतग्रहो भवति ।

(ख) भट्टलोल्लटस्य भुक्तिवादः प्रसिद्धः ।

निम्नलिखित वाक्यों को पढ़कर सत्य और असत्य का चयन कीजिए -

(क) व्यवहार से संकेतग्रह होता है ।

(ख) भट्टलोल्लट का भुक्तिवाद प्रसिद्ध है ।

Read the following sentences and choose True or False -

(A) The understanding of signs (indications) is gained through practical usage.

(B) Bhattalollata's theory of Bhukti-vāda is well-known.

EK KADAM UNNATI KI AUR

32. निम्नलिखितानि वाक्यानि पठित्वा सत्यम् असत्यं च चिनुत -

(क) दुर्योधनः अरिषड्वर्गजयः आसीत् ।

(ख) महात्मभिः समं विरोधः अनार्यसङ्गमाद् अपि वरम् ।

निम्नलिखित वाक्यों को पढ़कर सत्य और असत्य का चयन कीजिए -

(क) दुर्योधन ने अरिषड्वर्ग को जीत लिया था ।

(ख) महात्माओं के साथ विरोध अनार्य लोगों के साथ संगम से बेहतर है ।

Read the following sentences and choose True or False -

(A) Duryodhana had conquered the six internal enemies (Arishadvarga).

(B) Opposition to great souls is better than association with ignoble people.

33. निम्नलिखितानि वाक्यानि पठित्वा सत्यम् असत्यं च चिनुत -

(क) युधिष्ठिरः कृष्णसदनं प्रविशति ।

(ख) मायाविषु ये मायिनः भवन्ति, ते पराभवं प्राप्नुवन्ति ।

निम्नलिखित वाक्यों को पढ़कर सत्य और असत्य का चयन कीजिए -

(क) युधिष्ठिर कृष्णसदन में प्रवेश करते हैं ।

(ख) मायावी लोगों के साथ जो मायावी होते हैं, वे पराभव को प्राप्त होते हैं ।

Read the following sentences and choose True or False -

(A) Yudhishtira enters Krishna's abode.

(B) Those who are deceitful (illusory) with deceitful people meet with downfall.

34. एकपदेन उत्तरत ।

(क) वाक्यज्ञः कः आसीत् ?

(ख) अरिन्दमम् इति कस्मै प्रयुक्तम् ?

एक शब्द में उत्तर दीजिए ।

(क) वाक्यज्ञ कौन था ?

(ख) 'अरिन्दम' यह किसके लिए प्रयुक्त है ?

Answer in one word -

(A) Who was Vakyajna (the one who knew the meaning of sentences) ?

(B) For whom is the epithet 'Arindama' used ?

EK KADAM UNNATI KI AUR

35. एकपदेन उत्तरत ।

(क) उरस्थं कण्ठगं वाक्यं कीदृशं भवति ?

(ख) सौमित्रिः इति कस्याभिधानम् अस्ति ?

एक शब्द में उत्तर दीजिए ।

(क) उरस्थ कण्ठग वाक्य कैसा होता है ?

(ख) 'सौमित्रि' किसका अभिधान है ?

Answer in one word -

(A) What type of sentence is urastha kanthaga vakya ?

(B) 'Saumitri' is the name of whom ?

[C] षण्णां प्रश्नानां यथानिर्देशम् उत्तराणि लिखत -

2 × 6 = 12

छह प्रश्नों के निर्देश के अनुसार उत्तर लिखिए -

Write the answers to six questions according to the instructions.

36. कयोः ग्रहपीडनं भवति ? कीदृशः अङ्गारः दहति ?

किनका ग्रहपीडन होता है ? कैसे अंगार जलाते हैं ?

Whose planetary affliction (graha-peeda) occurs ? How do coals (embers) burn ?

अथवा/OR

कीदृशः अङ्गारः करं कृष्णायते ? कश्च राजद्वारे तिष्ठति ?

कैसे अंगार हाथ को काला कर देते हैं ? कौन राजद्वार पर ठहरता है ?

How do burning coals make the hand black ? Who waits at the gate of the king's palace ?

37. वेतालम् आनेतुं कः अगमत् ? कुत्र च अगमत् ?

वेताल को लाने के लिए कौन गया ? और कहाँ गया ?

Who went to bring the Vetala ? And where did he go ?

38. 'कथाप्रसङ्गेन..' अस्मिन् श्लोके कोऽलङ्कारः ? उरगः इत्यस्य कोऽर्थः ?

'कथाप्रसङ्गेन..' इस श्लोक में कौन सा अलंकार है ? 'उरग' इस शब्द का क्या अर्थ है ?

In the verse starting with 'Kathāprasaṅgena...', which figure of speech (alankara) is used ? What is the meaning of the word "Uruga" ?

39. कः अशङ्कितारमुपैति ? स च कीदृशः सन् अशङ्कितारमुपैति ?

कौन शंकारहित हो जाता है ? और वह कैसा होकर शंकारहित हो जाता है ?

Who becomes free from doubt ? And in what way does he become free from doubt ?

अथवा/OR

कः जगतीं जेतुं समीहते ? केन उपायेन जगतीं जेतुं समीहते ?

कौन जगत को जीतना चाहता है ? किस उपाय से जगत को जीतना चाहता है ?

Who wishes to conquer the world ? By what means does he wish to conquer the world ?

40. 'वाक्यकुशलः' इत्यत्र कः समासः ? कश्च तस्य विग्रहः ?

'वाक्यकुशलः' यहाँ कौन सा समास है ? और उसका विग्रह क्या है ?

In the word 'Vākyakuśalaḥ', what type of compound (samāsa) is it ? And what is its vighraha (syntactic breakdown) ?

अथवा/OR

'प्रहृष्टवदनः' इत्यत्र कः समासः ? कश्च तस्य विग्रहः ?

'प्रहृष्टवदनः' यहाँ कौन सा समास है ? और उसका विग्रह क्या है ?

In the word 'Prahṛṣṭavadanaḥ', what type of compound (samāsa) is it ? And what is its vighraha (syntactic breakdown) ?

41. हनुमान् किं कर्तुमिषे ? हनुमान् कुत्र मनः समाधत्तवान् ?

हनुमान क्या करना चाहते थे ? हनुमान ने कहाँ मन को लगाया ?

What did Hanuman wish to do ? Where did Hanuman concentrate/focus his mind ?

[D] षट् अनतिदीर्घोत्तरैः समाधत्त ।

3 × 6 = 18

छह अनतिदीर्घ उत्तरों में समाधान कीजिए ।

Give short answers to six questions.

42. पाठमाश्रित्य हनुमतः गुणान् विवृणुत ।

पाठ के अनुसार हनुमान के गुणों का विवेचन कीजिए ।

According to the lesson, discuss the qualities of Hanuman.

43. वनेचरस्य भाषिकं वैशिष्ट्यं विवृणुत ।

वनेचर की भाषिक विशेषता का विवेचन कीजिए ।

Discuss the linguistic characteristics of the Vanechara.

अथवा/OR

द्रौपद्याः कथनानां सारांशं लिखत ।

द्रौपदी के कथनों का सारांश लिखिए ।

Write a summary of Draupadi's statements.

44. 'स किं सखा..' इति श्लोकं पूर्यित्वा व्याख्यात ।

'स किं सखा..' इस श्लोक को पूरा कर व्याख्या कीजिए ।

Complete the verse beginning with 'Sa kim sakhā...' and explain it.

अथवा/OR

'व्रजन्ति ते मूढधियः' इति श्लोकं पूर्यित्वा व्याख्यात ।

'व्रजन्ति ते मूढधियः' इस श्लोक को पूरा कर व्याख्या कीजिए ।

Complete the verse beginning with 'Vrajanti te mūḍhadhiyah...' and explain it.

45. माधुर्यगुणं सलक्षणं सोदाहरणं विवृणुत ।

माधुर्य गुण के लक्षण का उदाहरण सहित विवेचन कीजिए ।

Define the quality of Mādhurya and explain with an example.

अथवा/OR

ओजोगुणं सलक्षणं सोदाहरणं विवृणुत ।

ओज गुण के लक्षण का उदाहरण सहित विवेचन कीजिए ।

Define the quality of Ojas and explain with an example.

46. 'मृगात् सिंहः पलायते' इति समस्यायाः पूर्तिपुरस्सरं व्याख्यानं कुरुत ।

'मृगात् सिंहः पलायते' इस समस्या को पूरा करते हुए व्याख्या कीजिए ।

Complete the given problem 'Mrgāt simhaḥ palāyate' and explain it.

47. शास्त्रकाव्यानि कानि ? इति सोदाहरणं विवृणुत ।

शास्त्रकाव्य क्या है ? सोदाहरण विवेचन कीजिए ।

What is Shastra-kavya (didactic poetry) ? Discuss with an example.

अथवा/OR

देवकाव्यानि कानि ? इति सोदाहरणं विवृणुत ।

देवकाव्य क्या है ? सोदाहरण विवेचन कीजिए ।

What is Deva-kavya ? Discuss with example.

[E] चत्वारः दीर्घोत्तरैः समाधेयाः ।

4 × 5 = 20

चार दीर्घ उत्तरों में समाधान कीजिए ।

Answer four questions in detail (long-answer format).

48. व्यञ्जनास्वरूपं सोदाहरणं विवृणुत ।

व्यञ्जना के स्वरूप का सोदाहरण विवेचन कीजिए ।

Explain the nature/form of Vyanjana (suggestive meaning in poetics) with examples.

अथवा/OR

लक्षणास्वरूपं सोदाहरणं विवृणुत ।

लक्षणा के स्वरूप का सोदाहरण विवेचन कीजिए ।

Explain the nature/form of Lakshana (secondary meaning in poetics) with examples.

49. रूपकमिति विषयं समाश्रित्य एकः निबन्धः लिखत ।

रूपक इस विषय पर एक लघु निबन्ध लिखिए ।

Write a short essay on the topic Rupaka.

अथवा/OR

गद्यकाव्यम् इति विषयं समाश्रित्य एकः निबन्धः लिखत ।

गद्यकाव्य इस विषय पर एक लघु निबन्ध लिखिए ।

Write a short essay on the topic Gadya-kavya (prose poetry).

50. दुर्योधनस्य नीतिकौशलं सविस्तरं विवृणुत ।

दुर्योधन के नीतिकौशल का विस्तार से विवेचन कीजिए ।

Discuss in detail the diplomatic skills (policy strategies) of Duryodhana.

51. दुर्योधनस्य धर्माचरणं सविस्तरं विवृणुत ।

दुर्योधन के धर्माचरण का विस्तार से विवेचन कीजिए ।

Discuss in detail the religious conduct (righteous actions) of Duryodhana.
